

Őszibarackszüret az ezereklencszázados évek elején. Minden hozzátartozónak életkorához, adottságához igazodó feladata volt

Székkutas, a Gregus Máték és a Kun Béla utca földje

Csodatévő szobor

Miként válhatott egy autodidakta parasztemberből harcos publicista, irodalompartoló és mecénás? Mi maradt meg és mi menthető át a mába őseink teremtőerejéből? Elegendő lehet a gazdasági és mentális gyengeség leküzdéséhez egy Csongrád megyei közösség formálójának hajdani mintája meg a huszonöt éves polgármester?

■ KORMOS VALÉRIA

A Viharsarok csücskébe, Székkutas község felé tartunk, hogy egy parasztpolgár, az 1861-ben született idősebb *Gregus Máté* életét megismerjük. Emléket a huszadik században az erőszakos kollektivizálás, majd az erőltetett iparosítás évtizedekre számúzte. Ezért kezdeményezte a helyi olvasókör és *Szél István* polgármester, gyűjtsék össze szétszórt szellemi hagyatékát, és közadakozásból állítsák fel mellszobrát. Hogy megértsük, miért tartják ezt különösen fontosnak, érdemes megismerkedni e táj természeti adottságaival, egykori és mai létfeltételeivel.

Sík vidék ez, szikes, agyagos földdel, hajdanában rendkívül kiterjedt tanyavilággal, amelyre az állattartás és a külterjes mezőgazdasági termelés volt a jellemző. A nyári hőség, az aszály, a téli kemény fagyok testileg és lelkileg is megedzették az itt élőket. A mostoha körülmények önfegyelmet, felelősséget és előrelátó, megfontolt gazdálkodást kívántak meg tőlük. Mindez a pusztai tágasság miatt egyfajta szabadságérzettel párosult – ez a kép elevenedik meg a hajdani tájról, az emberekről *Szenti Tibor* jeles néprajzkutató, író munkái alapján.

Idősebb Gregus Máté a népnyelven Rosszjárásnak hívott terület kis tanyáján szegénységben jött a világra. Iskolába nem járt. Oktatását egy idős, ími, olvasni, számolni tudó kőművesmesterre bízták, akár a környékbeli gyerekekét. (Felnőtté válva állandóan képezte magát, élete vége felé ötszáz kötetes könyvtárral rendelkezett.) Amint ez akkor íratlan törvény volt, kicsi korától kezdve apja kezére dolgozott, így leste el a gazdálkodás rendjét, fortélyait. Huszonhat

éves korában önállósította magát. Homokos talajú, akkoriban sivatagnak csúfolt területen, Póshalmon hazai és messze földről származó nemes fajtákból csemegeszőlő- és gyümölcshévedényt hozott létre. A tyúktartás, a tojástermelés, a méhészet, a szeszfőzde és a malom kiépítése, az öntözésre alkalmas artézi kút fúrása szintén új dolognak számított erre felé. Pacsemetek ültetésével és forgalmazásával is foglalkozott. A gondosan ápolt rózsálgömbök csodájára jártak, a gyümölcsöt nagy tételekben értékesítették.

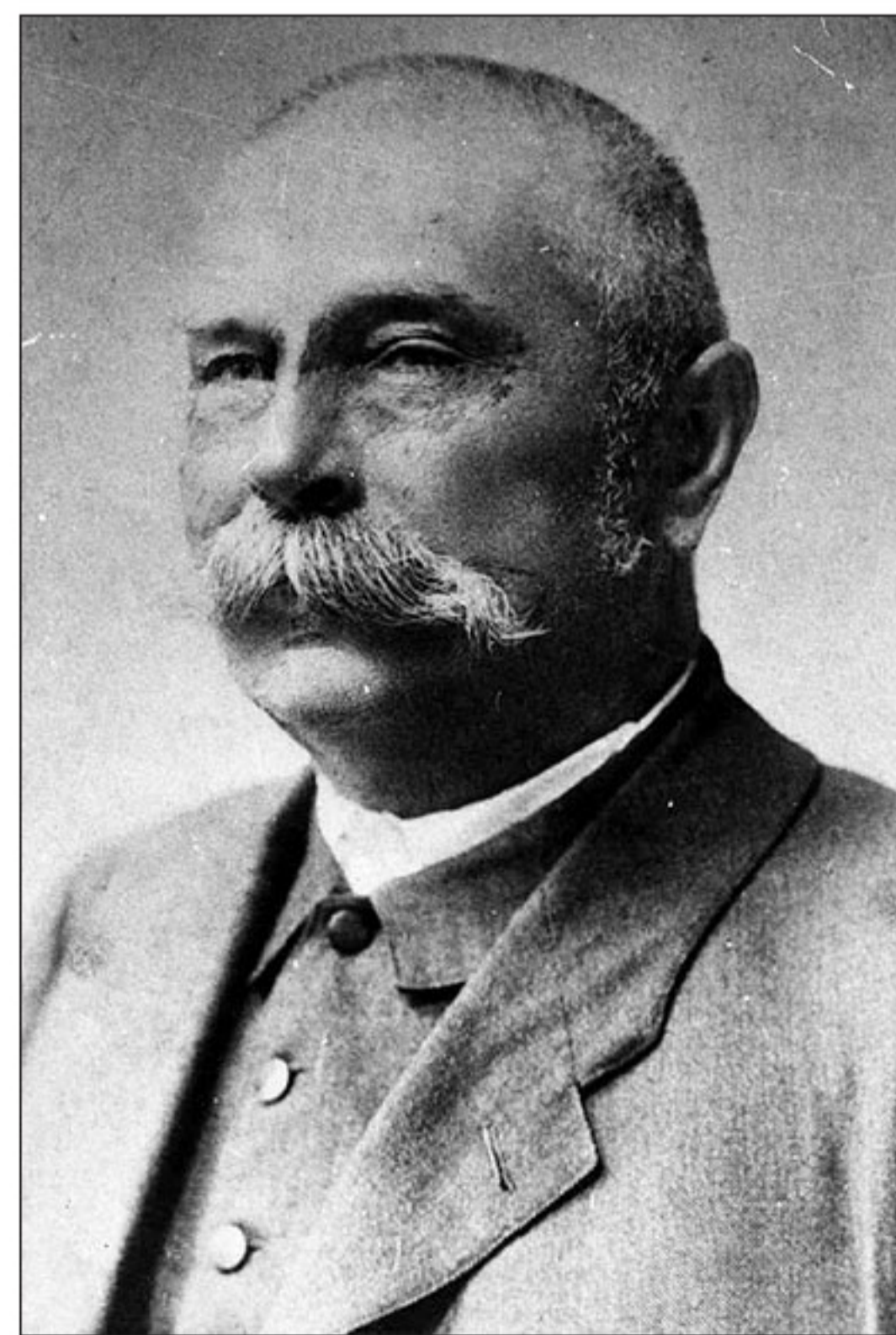
Minden hozzátartozónak meghatározott, életkorához, adottságához igazodó feladata volt. Amikor szükségessé vált, jelentős számú kiségitőt, napszámost alkalmaztak. A korabeli fényképeken ünnepélyes hangulatot sugallva pózolnak a takaros öltözött fiatal nők és gyerekek. Egy 1905-ben készült felvételen befőttes sorakoznak egymás mellett, amelyekkel a gazdaasszony, *Tóbiás Zsuzsanna* díjat nyert a budapesti mezőgazdasági vásáron.

A mai Székkutast az 1890-es években Kutaspusztának hívták. Sivár látvány, néhány elszórt épület a „nagy semmiben”. Talán így is marad, ha Gregus Máté fejébe nem veszi, hogy virágzó településsé alakítja. A közeli, domináns város, Hódmezővásárhely törvényhatósági bizottságának tagjaként először a vasútállomást harcolta ki, majd éppúgy történt, ahogyan az amerikai westernfilmekben. Meglódult a kereskedelem, pezsegni kezdett az élet. Az eladásra szánt terményeknek raktárak épültek, s mivel sikerült a hetipiac jogát megszerezni, mód volt az élő állatok helybeni értékesítésére és szállítására. Postafiók is nyílt, s az 1900-as évek első évtizedében Gregus Máté elérte, hogy a villanyvezetékek ne kerüljék el a fejlődő tanyaközpontot.

E nem különösebben iskolázott ember rendszeresen publikált a helyi lapokban. (A hódmezővásárhelyi Emlékpont Múzeum történelmi évkönyve, *Vincze Gábor*-nak a közelmúltban negyvenöt cikkét sikerült összegyűjtenie.) Ha csak a saját hasznát nézte volna, még több földet, ingatlant vásárolt. Ám arra is volt gondolata, hogy a magyar és az erdélyi irodalmat anyagilag támogatassa. Mi több, 1922-ben százezer koronát költött egy alapítványra, amely a tanyasi tanítókat és a törekvő fiatalokat támogatta.

Időközben Gregus Máté gazdasági tanácsosi címet kap. Ismerik a közéletben, de ő maga nem foglalkodik a hatalmasságok körül, nem pártoskodik. Inkább azt szeretné, hogy a társadalmi feszültségekre, a szegények gondjaira érzékeny ismert emberek, főképp a népi írókat még inkább megnyerje a vidék ügyének. E célból 1935 augusztusában szűkebb pátriájába invitálja őket. Az esemény hangulatát egyik utódja, *Bakk Takács Sára* így idézi fel emlékirataiban:

„Ünnepi ebédünk után mondta Atyám [idősebb Gregus Máté], hogy élete sok sikeres vállalkozása után augusztusban az írókat találkozára hívni szándékozik. Kérte, legyen segítségére a család, mert negyvenötven meghívott személy lesz. Nem csak a férfiak, Anyáink is véleményüket nyilvánították, én pedig írtam Atyám diktálása szerint, kik jöhetnek számításba vendéglátóul. A jó huszonöt, harminc kilométeres távolságot is átfogó gazdanévsort összeállítottuk, de egy hónapig is eltartott, míg véglegessé vált. Azután apáink, nagyapáink végigbiciklizték a jelölteket. [...] Édesanyámék pedig a vendégvárásra és kétnapos ellátásra készültek fel időben. [...] Meglepete az írókat Atyám ötlete, hogy kocsikra üljenek és tanyalátogatásra menjenek, de szívesen elfogadták.

Idősebb Gregus Máté alapítványa a tanyasi tanítókat és a törekvő fiatalokat támogatta

Atyám sugallatára a gazdák megmutatták a vendégeknek állataikat, terményeiket, elmondva, mennyi az adó, és mik a gondjaik [...], a gyűlésre, ahova az olvasóköröket is meghívta Atyám, nagyon készült. A népház zsúfolásig megtelt. Beszélt a parasztság helyzetéről, a közutak és mellékutak rossz állapotáról, meg arról, hogy a parasztság a terményeit nagy idővesztéssel tudja pénzé tenni. Szükséges lenne sző-